

мальності, пов'язані із видачею банківських чеків.

Інша перевага карток - можливість отримання кредиту. У картковій системі розрахунків кредит може надаватися навіть без додаткового звернення до банку і в момент купівлі товарів чи при отриманні послуг власник картки використовує автоматично поновлену банком кредитну лінію. У картковій системі розрахунків користувачів приваблює також зручність здійснення транзакцій завдяки наявності широкої мережі торговельних і сервісних підприємств, які приймають картки як платіжний засіб при купівлі товарів чи отриманні послуг.

Банківські картки дозволили дрібним та середнім торговельним і сервісним фірмам включитися до системи продаж у кредит. Раніше тільки великі роздрібні мережі могли дозволити собі утримувати спеціальний штат для аналізу фінансового стану клієнтів, які претендують на отримання кредиту, для ведення бухгалтерського обліку, контролю за погашенням кредиту тощо. У системі банківських карток кредитором виступає банк, що дає можливість тисячам дрібних і середніх підприємств розширити сферу обслуговування. Нарешті, платіжна картка дозволяє позбутися незручностей і зменшити ризики, які пов'язані із використанням чеків як засобу платежу. Йдеться про труднощі ідентифікації пред'явника чека, ризик відсутності грошів на банківському рахунку чекодавця, часті випадки підробки чеків та інші види злочину чи шахрайства.

IV. Висновки. Впровадження картки дозволило банкам подолати обмеження щодо залучення та обслуговування клієнтури. Раніше ключовими чинниками були місцезнаход-

ження банку та наявність у нього розгалуженої мережі відділень, що потребувало великих капіталовкладень. Картка дозволяє клієнту здійснювати транзакції на великій відстані від банківських установ (розраховуватися за товари, одержувати гроші в системі банкоматів). Клієнт уже географічно не прив'язаний до банку, що розширює коло користувачів його послугами. Отож, швидке поширення банківських платіжних карток, їх перетворення у масовий інструмент розрахунків, неухильний ріст популярності переконливо засвідчують, що платіжні картки стають невід'ємною частиною нашого життя.

1. Закон України „Про платіжні системи і переведення коштів в Україні” від 05.04. 2001 р. № 2346 – III.

2. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 20 березня 1991 р. № 872 (із змінами та доповненнями).

3. Інструкція №7 «Про безготівкові розрахунки в господарському обігу України»: затверджена Постановою Правління Національного Банку України від 2 серпня 1996 р. № 204.

4. *Дорошенко І.* Проблеми організації і проведення операцій з міжнародними пластиковими картками // Банковское дело. - 1999.

5. Що таке електронні гроші? // Український промисловець. - 1999. -

6. *Усоскин В.М.* Банковские пластиковые карточки.- М.Ж ИПЦ ВАЗАР-ФЕРРО. 1999.

7. www.privatbank.com.ua

In the certain article the principles of function of functioning the market of pay bank cards, their classification and types are considered and the complex approach to the estimation of the effect of introduction the plastic cards is also explained by the autors. It has been proved that in the condition of marketing the most effective way of making noncash transfer payment was to do it in the form of plastic cards.

Андрійчук У.В.

ФУНКЦІЇ ПОДАТКІВ ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті аналізуються різні підходи до визначення функцій податків і дається власне визначення суті податків з урахуванням виконуваних ними функцій.

Ключові слова: податки, суть та функції податків.

I. Вступ. Нині існує необхідність всебічного дослідження питань, пов'язаних із впливом системи оподаткування на економічні процеси, оскільки недосконала політика у цій сфері не тільки не сприяє позитивному розвитку економічних процесів, а й виступає як само-

стійний чинник поглиблення кризи. Вагомий внесок у наукову розробку теорії оподаткування зробили українські вчені? В. Андрущенко, С. Єсіпов, І. Кириленко, І. Кравченко, М. Кучерявенко, І. Лукінов, І. Лунін, С. Мочерний, В. Опарін, Б. Панасюк, А. Соколовська, В. Сутормін, О. Турчинов, В. Федоров, М. Чумаченко, А. Чухно, Л. Шаблиста та інші.

II. Постановка завдання. Однак не всі аспекти проблеми оподаткування розв'язані з достатньою належністю. У науковій літературі існують різні погляди щодо питання про суть та функції податків. Вони відрізняються між собою залежно від характеристики цілеспрямованості податків, виконуваними функціями, зокрема їх визначальною й основною функціями. Щодо їх дефініцій, що в економічній літературі й досі нема однозначності. І хоча здебільшого автори як одну з основних функцій називають фіскальну, склад інших визначають по-різному. Так, Л. Дробозіна і В. Федосов наголошують, що в сучасних умовах податки виконують дві функції: фіскальну і регулюючу, кожна з яких виявляє внутрішній зміст та ознаки даної фінансової категорії.

III. Результати. Деякі економісти виділяють лише фіскальну й економічну [1]. Наприклад, В. Радіонова стверджує, що фіскальна функція формує бюджетний фонд, а економічна регулює відтворення [2]. С. Барулін і А. Соколов до важливих функцій податків відносять фіскальну, регулюючу, стимулюючу. У В. Катаєвої і Д. Черника кількість функцій податків об'єднана. Вони виділяють: фіскальну (бюджетну), розподільчу, контрольну і стимулюючу функції. Крім того, Д. Черник регулюючу функцію поділяє на такі підфункції: стимулюючу, стримувальну (дестимулюючу), підфункцію відтворювального призначення [3].

Отже, відмінність між різними підходами є значною. У зв'язку з цим доцільно звернутися до аналізу тих аргументів, які висувують автори. Більшість з них виділяють фіскальну функцію (*fiscus* – від лат. державна казна). Цю функцію називають основою існування всіх інших функцій. В. Федосов та інші вчені зазначають, що з її допомогою створюються матеріальні умови для існування і функціонування держави. Ця теза вимагає певного уточнення залежно від еволюції економічних систем.

У період становлення держави та на нижчій стадії капіталізму це спрямування податків було єдиним. Так, А. Сміт з ідеєю про невтручання держави в економіку, підходив до податків передусім з фіскального погляду, допускаючи, що податки можуть бути використані в окремих випадках для розвитку виробництва. Д. Рікардо розглядав податки як певне зло, оскільки вважав, що вони перешкоджають процесові утворення і накопичення капіталу. Французька фінансова школа (П. Леруа-Больє, Р. Стурм) також визнавала податок як неминуче зло.

Свою переважно фіскальну основу податки зберегли до 30-х рр. ХХ століття. Під час найбільшої за всю історію капіталізму кризи 1929 – 1933 рр. стало зрозуміло, що без широкомасштабного втручання держави в економіку, зокрема без виконання нею соціально-економічних функцій, капіталістичний спосіб виробництва існувати не може. Вперше у західній економічній літературі це усвідомив Дж. М. Кейнс. З цього часу фіскальна функція податків перестає бути визначальною і зумовлюється регулюючою, якщо останню розуміти в широкому значенні, що включає економічну, соціальну, стимулюючу. Це зумовлено передусім особливостями сучасного виробництва, розширеного відтворення. Тому не випадково високі темпи зростання податкових надходжень у розвинутих країнах спостерігається після Другої світової війни, що зв'язано не тільки з відновленням економіки. Кожного десятиліття податкові надходження зростали в 1,5 рази і більше з урахуванням знецінення валют. Одночасно відбувається збільшення частки податкових доходів у національному доході. На початку Другої світової війни вона становила 20 – 25%, а в першій половині 70-х років досягала 34% в Японії і 47% у Франції, 60% – у Швеції [4].

Із середини 80-х років у країнах з розвинутою економікою спостерігається стабілізація частки податкових надходжень щодо ВВП: США – 30%, Японії – 31%, Італії – 40%, Франції – 44%, Бельгії – 46,1%, Данії – 52%, Швеції – 61% [5]. Наведені дані відображають різні форми державного втручання в економіку. Це є підставою стверджувати, що регулююча функція податків лежить в основі фіскальної функції.

А тепер з'ясуємо детальніше, що означає регулююча функція. “Регулююча функція, –

пише Л. Дробозіна, – означає, що податки здійснюють серйозний вплив на відтворення, накопичення капіталу, платоспроможний попит населення [6]”. Як наголошує С.Барулін, регулююча функція податків орієнтована на макроекономічні процеси та пропорції і досягається через розміри і ставки податків, систему пільг і санкцій, податкових кредитів і скидок, однак податкове регулювання – складніший механізм, який враховує не тільки податковий тиск, а й перспективи того або іншого виду діяльності, рівні доходності. Аналогічний підхід висловлює І. Радіонова: ”Податки можуть застосовуватися для досягнення таких макроекономічних цілей, як забезпечення повної зайнятості, стримування цін та забезпечення загального добробуту” [7]. С.Биконя наголошує, що податки не тільки зберігають капітал суспільства, а й формують джерела для їх швидкого накопичення з метою вдосконалення виробництва.

Всі названі та ряд інших авторів наголошують, що можливість реалізації регулюючої функції податків забезпечується здатністю податків впливати на всі стадії відтворювального процесу. Зумовлена внутрішніми потребами виробництва, регулююча функція податків є їх об’єктивною властивістю, формою економічного буття. І якщо підходити до питання про функції податків згідно з вимогами принципу історизму, то можемо стверджувати, що на різних етапах розвитку суспільства роль регулюючої функції змінювалась. Так, у римській імперії податки лише виконували частково роль додаткового стимулятора розвитку господарства. Оскільки податки вносились грошима, то населення змушене було виробляти частину продукції для продажу. Це сприяло розширенню товарно-грошових відносин, поділу праці.

Необхідність державного регулювання перерозподільчих процесів у суспільстві обґрунтовувалось у період меркантилізму (XV-XVI ст.). Його представники досліджували, як податки здатні впливати на ринок праці через оподаткування предметів розкоші. Так, у Франції уряд Кольбера у XVII ст., з одного боку, здійснював посилене оподаткування споживачів розкоші, з іншого ? застосовував податкові пільги для деяких галузей промисловості. Залежність між виробництвом і оподаткуванням сформулював Ф.Кене на основі розробленої знаменитої економічної таблиці.

Вплив податків на виробництво зазначала і маржиналістська теорія, яка ґрунтувалась на твердженні про рівність задоволення, що приносить людині остання одиниця придбаного блага, і страждань, які зумовлюють зусилля, необхідні на їх виробництво.

Регулююча роль податків у економіці наприкінці XIX – початку XX ст. отримала подальший розвиток у кейнсіанській теорії сукупного попиту. Згідно з теорією Дж.М. Кейнса, податки діють в економіці як “вбудовані стабілізатори”: під час економічного піднесення доходи зростають повільніше, ніж податки, а при кризі податок зменшується швидше, ніж зменшуються доходи. На його думку, податкові надходження до бюджету залежать не тільки від величини податкової ставки, а й від величини доходів. Тому кризові явища в економіці необхідно регулювати за допомогою “ вбудованих стабілізаторів”, сприяючи зростанню доходів шляхом зменшення податків.

Теоретичні питання фіскальної політики як засобу державного регулювання були предметом дослідження і відомих українських економістів В.Косинського, М.Тугана-Барановського, С.Фармаковського. Деякі вчені до регулюючої функції податків зводять економічну, що є недостатньо обґрунтовано, бо поняття “економічна функція” є ширшим.

Підфункцією регулюючої функції Д.Черник та інші автори розуміють відтворювальну функцію, яку виконують відрахування на відтворення матеріально-сировинної бази, плата за воду, відрахування в дорожні фонди тощо. Ці податки мають чітку галузеву приналежність.

До важливих функцій податків відносять і стимулюючу (І. Балабанов, С. Шаталов, Ю. Палкін і Ю. Медведев). Виділяючи функцію стимулювання як основну, вони виходять з того, що податкові законодавства країн з розвинутими податковими відносинами мають велику кількість податкових пільг, спрямованих на стимулювання розвитку відповідних сфер.

Для з’ясування механізму дії стимулюючої функції необхідно показати, кого спонукають до дії (суб’єкти стимулювання), заради чого спонукають (об’єкт стимулювання), чим заохочують до діяльності (форми заохочення). Суб’єктом стимулювання є фізичні та юридичні особи, які займаються господарською

діяльністю. Об'єкт податкового стимулювання економічна діяльність, спрямована на збільшення виробництва валового внутрішнього продукту. Податки виконують стимулюючу функцію тоді, коли чітко визначені форми матеріального заохочення. Це насамперед встановлення різних ставок податку, звільнення деяких суб'єктів від сплати податку, звуження бази оподаткування та ін. Маючи названі ознаки стимулу, як правильно зауважено окремими економістами, податки, безперечно, будуть виконувати стимулюючу функцію [8].

Однак у податкових законодавствах передбачається і велика кількість санкцій, що поряд із стимулюючою дає право назвати "дестимулюючу" функцію в низці основних. Дестимулююча функція, навпаки, спрямована на встановлення через податковий прес перешкод для розвитку будь-яких економічних процесів, наприклад, через реалізацію державою своєї протекціоністської економічної політики. Це виявляється через введення підвищених ставок податків, встановлення податку на вивезення капіталу, податку на майно, акцизів тощо.

Якщо регулююча функція податків орієнтована на макроекономічні процеси і пропорції, то стимулююча функція більш наближена до мікроекономіки і відображає конкурентну мотивацію економічного зростання названого рівня. Регульовальні і стимулюючі властивості податків виявляються через податкову політику держави на даному етапі розвитку суспільства шляхом впливу на попит і пропозицію, інвестиції та заощадження, масштаби і темпи зростання виробництва загалом і окремих частин економіки зокрема [9].

Однією з функцій податків називають і розподільчу (Д. Черник, І. Балабанов та ін.). Вона полягає у перерозподілі суспільних доходів між різними категоріями населення. Тому А. Бризгалін й інші вчені розподільчу функцію називають соціальною. Зокрема, П. Самуельсон зауважує, що система податкового обкладання визначає кінцевий розподіл доходів між людьми. Податковий тягар становить кінцевий розподіл податку і відображає його загальний вплив на всі ціни та інші показники [10]. Тобто, відбувається передавання частини ресурсів на користь менш захищених категорій громадян за рахунок перенесення податкового тягаря на ба-

гатші категорії населення. Подібним є погляд і шведського економіста К. Еклунда: "Велика частина державного виробництва і послуг фінансується від зібраних податків і потім розподіляється більш або менш безкоштовно серед громадян. Це стосується освіти, медичного обслуговування, виховання дітей та інших напрямів. Мета – зробити розподіл життєво важливих засобів рівномірнішими" [11]. В підсумку відбувається вилучення частини доходу в одних і передавання його іншим. Прикладом реалізації розподільчої (соціальної) функції є акцизи, які встановлюються на окремі види товарів, передусім на предмети розкоші, а також механізми прогресивного оподаткування. В деяких соціально-орієнтованих країнах (Швеція, Норвегія, Швейцарія) майже на офіційному рівні визнається, що податки – це плата високодохідної частини населення менш дохідній за соціальну стабільність.

Ми вважаємо, що особливо великого значення розподільча функція має при обґрунтуванні механізму міжбюджетних відносин.

Розкриваючи зміст контрольної функції податків, Л. Катаєва вважає, що "ця функція виявляється у зіставленні фактичних сум податкових надходжень з потребами держави у фінансових ресурсах і на цій основі зміни податкових ставок і бюджетної політики [12]". Вона стверджує, що з допомогою цієї функції оцінюється раціональність, збалансованість податкової системи, контроль за фінансово-господарською діяльністю організацій і громадян, а також за джерелами доходів і витрат. За словами А. Дадашева, через контрольну функцію оподаткування виявляється необхідність внесення змін до податкової системи і бюджетної політики. Д. Черник, крім того вважає, що здійснення контрольної функції податків, її повнота певною мірою залежить від податкової дисципліни, яка полягає у тому, щоб платники податків своєчасно і в повному обсязі сплачували встановлені законодавством податки [13].

Своєчасна і правильна сплата податків – один із найважливіших обов'язків громадян. Не випадково навіть церква у розвинутих країнах додала ще одну заповідь: "Не ухиляйся від сплати податків". Дотримуючись цього погляду, автори правильно зауважують, що фіскальна і контрольна функції діють синхронно. Кожна частина податків, кожне по-

даткове відношення акумулюють у собі одночасно як властивості фіскального, так і контрольного характеру, вони не віддільні від податків і одна від одної.

Розглядаючи функції податків за принципом діалектичного взаємозв'язку і взаємозумовленості, а також єдності та боротьби суперечностей, зазначимо, що фіскальна функція, яка виникла одночасно з податками, зумовлювала спочатку дію і розвиток контрольної, регулюючої та розподільчої функцій, а відтак останні стали визначати фіскальну функцію, що зумовлено значенням податкових доходів для створення об'єктивних умов ширшого і глибшого впливу на процес відтворення, на прискорення темпів економічного зростання, підвищення прибутковості окремих груп населення тощо. Отже, функції податків взаємозв'язані і взаємозумовлені.

Внутрішня єдність функцій не виключає і суперечностей між ними. Ця суперечність закладена в суперечності податків як специфічній формі виробничих відносин. В. Федосов зазначає: "Кожна функція відображає певну сторону податкових відносин, які протистоять одна одній" [14].

Розглянувши аргументацію різних груп економістів стосовно кількості основних функцій податків та змісту кожної з них, ми дійшли висновку, що найлогічнішим видається погляд тих авторів, які виділяють фіскальну і регулюючу функції.

Виділяючи ці функції податків ми виходили з того, що базову основу функціонального вияву податків становлять функції фінансів як загальної економічної категорії розподілу. Загальноприйнятими функціями фінансів є розподільча і контрольна, в межах яких формується спеціалізація податкових відносини. Це і визначає методологічну основу для формування функцій податків. Водночас на стадії розподілу розподільча функція дуже часто переплітається з регулюючою функцією, і в одній дії можуть виявлятися обидві. Справді, непрямі податки, регулюючи споживання, створюють основи для перерозподілу засобів одних платників іншим (акцизи на делікатесні вироби тощо). Це дає змогу стверджувати про існування первинного і вторинного розподілу за допомогою податків.

Контрольна функція тією чи іншою мірою міститься в кожній з інших функцій податків. На практиці сфера податкового контролю

регламентується самостійними законодавчими актами, які визначають суб'єкти податкового контролю, їх права та обов'язки. Відповідальність за порушення закону приймається щодо кожного окремого виду податку. Із цього випливає, що підпорядкованість фінансам, які виконують контрольну функцію, не передбачає наділення податків ще і контрольною функцією. Виявом контрольної функції фінансів є податкові санкції.

Із названих податкових функцій, на нашу думку, необхідно вилучити економічну функцію. Остання фактично поглинає розподільчу, регулюючу, стимулюючу, контрольну. Будь-яка функція податку являє економічний механізм, опосередковується економічними категоріями. Оподаткування - це економічна категорія, практичне використання якої розкривається в економічній сфері з метою забезпечення соціально-економічних функцій держави.

Логічно також стимулюючу і стримуючу або дестимулюючу функції вважати підфункціями регулюючої. Зрозуміло, що відповідний стимул закладений і у фіскальній функції, бо сформовані бюджетні ресурси, призначені для розвитку сфери нематеріального виробництва, культури, науки, охорони здоров'я тощо в кінцевому підсумку стимулюють суспільний прогрес. Але таке стимулювання виробництва здійснюється опосередковано, через деякі аспекти мотивації і може виявитися через кілька років. Податок зовсім не стимулює заробляння грошей і сам по собі не спонукає заробляти, він лише претендує на частину заробленого. Якщо будь-який вид бізнесу спочатку неприбутковий і неефективний, його розвитку не допоможуть жодні податкові пільги. У зв'язку з цим уявляється справедливим твердження В. Потапова про те, що податкові стимулятори вторинні [15]. Однак у деяких випадках наявність податкових пільг може слугувати додатковим аргументом на користь тієї або іншої діяльності або ділової активності.

IV. Висновки. Виходячи зі сказаного, випливає, що податкам властиві дві основні функції: фіскальна і регулююча. З урахуванням цього можна дати комплексне визначення економічної сутності сучасних податків: податки – це обов'язкові, викликані потребами розширеного відтворення, платежі з фізичних та юридичних осіб, що вилучаються дер-

жавою на частково еквівалентній основі для виконання її основних функцій, передусім регулюючої.

[1] Галкин В.Ю. Некоторые вопросы теории налогов // Финансы.- 1993.-№1.- С.36.

[2] Финансы / Под ред. Радионовой В.М.- М.Финансы и статистика, 1995.- С.258-259.

[3] Налоги / Под ред. Д.Г. Черника.- М.: Финансы и статистика, 1997.

[4] Окунева Л.П. Налоги и налогообложение в России. - М.: АО“Финстатинформ”,1996.- С.13.

[5] Соколовська А.М. Податкова система України в контексті світового досвіду // Фінанси України.- 1997.- №7.- С.77.

[6] Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. Л.А. Дрободиной.- М.: Финансы ЮННТИ, 1997.- С.156.

[7] Радионова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. - К.: Таксон, 1996.- С.240.

[8] Палкін Ю., Медведєв Ю. Про стимулюючу функцію податків // Економіка України.- 1998.- №8.- С.49.

[9] Дудов В.В. Действующая налоговая система и пути ее совершенствования // Финансы.- 1997.- №4.- С.22.

[10] Самуельсон П. Економіка.- М.: МГП “Алгон” ВНИИСИ, 1992.-Т.1.- С.251.

[11] Эклунд К. Эффективная экономика - шведская модель.- М.: Экономика., 1991.- С.163.

[12] Катаева Л.Ф. Основы налоговой системы.- Ульяновск, 1996. - С.7.

[13] Налоги / Под ред. Черника Д.Г. - М.: Финансы и статистика, 1997.

[14] Податкова система України / За ред.В.М. Федосова - К.: Либідь, 1994.- С.48.

[15] Налоги и налоговое право / Под ред. Брызгалова А.В.- М.: “Аналитика-Пресс”,1997.- С.64.

In this paper the critical analysis of different approaches to definition of an functions of taxes is indicated and the own definition of an essence of modern taxes is offered.

Косова Т.Д.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЗА ІНВЕСТИЦІЙНИМИ КРЕДИТАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Розроблено методичні підходи щодо моделювання управлінських рішень у формуванні кредитно-інвестиційних ресурсів комерційного банку та їх розподілу. Запропоновано модель структурування максимального обсягу кредитно-інвестиційних ресурсів, яка дозволяє використовувати для довгострокового кредитування не лише стійкі, а й поточні пасиви з урахуванням коефіцієнту їх незмінної частини. Виділено два методи оцінки ефективності реальних інвестицій: загального бюджету коштів та власного капіталу. Обґрунтовано доцільність їх застосування інвестором та кредитором. Запропоновано методичні підходи врахування впливу зовнішнього середовища при ухваленні рішення про видачу інвестиційного кредиту банком шляхом коректування коефіцієнту дисконтування на індекс інфляції та побудови імітаційної моделі ризику.

Ключові слова: *інвестиційний кредит, моделювання, ризик, інфляція, бюджет, власний капітал.*

І. Вступ. Необхідність активізації діяльності банків в інвестиційному процесі в сучас-

них умовах української економіки обумовила появу чималої кількості робіт вітчизняних авторів з цього приводу. В монографіях Б.Л. Луців та А.А. Пересади докладно висвітлено технологію організації кредитного процесу і внутрішнього банківського контролю на етапах життєвого циклу інвестиційного проекту [1, 2]. Вивчаються проблеми і причини низького рівня інвестиційного кредитування, зокрема, проблеми законодавчо-нормативного регулювання [3, 4], питання впливу грошово-кредитної політики на кредитну активність комерційних банків [5]. Ряд досліджень присвячено проблемі формування ресурсів комерційними банками як основи розширення їхньої кредитно-інвестиційної діяльності [6,7]. Вивчаються особливості впливу ціноутворення на банківський кредит [8].

У той же час за межами досліджень залишаються питання, зв'язані з моделюванням прийняття управлінських ухвал за інвестиційними кредитами комерційних банків. Деякі праці присвячено оцінюванню ефективності реальних інвестиційних проектів [9] та портфельного інвестування комерційних банків [10]. Але в них не враховуються особ-